

Tre val på en dag – och rätten att forma sitt samhälle

Berättelse

En söndag i september

Vart fjärde år händer något som berör nästan alla som bor i Sverige, även om man inte alltid lägger märke till det förrän det närmar sig. En söndag i september öppnar tusentals vallokaler runt om i landet, och människor går dit för att lägga sina röster. Nästa gång sker det den 13 september 2026. Att det blir just denna helg är ingen tillfällighet, för i lagen står det att ordinarie val ska hållas den andra söndagen i september. Ansvar för att allt går rätt till ligger hos Valmyndigheten, som ser till att rösterna räknas på ett säkert och rättvist sätt.

Det som ofta överraskar den som kommer från ett annat land är att man inte röstar en gång, utan tre gånger samma dag. I samma vallokal lägger man en röst i riksdagsvalet, en i regionvalet och en i kommunvalet. Därför brukar man tala om tre val på en dag.

Tre nivåer i samhället

Att det är tre val hänger ihop med hur det svenska samhället är byggt. Makten är fördelad på olika nivåer, och varje nivå bestämmer om olika saker. I riksdagsvalet väljs de 349 ledamöter som stiftar lagar för hela landet och beslutar om sådant som rör Sverige som helhet. I regionvalet väljs de som styr regionen, vilket framför allt handlar om sjukvården och om kollektivtrafiken. I kommunvalet utses de som ska bestämma i kommunen, alltså om sådant som ligger nära den enskilda människans vardag: skolor, förskolor, äldreomsorg, bibliotek och mycket annat.

Eftersom de tre valen gäller olika frågor, behöver en väljare inte rösta likadant i alla tre. Man kan mycket väl ge sin röst åt ett parti i riksdagsvalet och åt ett annat i kommunvalet. På så vis blir rösten ett finmaskigt verktyg, där man kan uttrycka vad man tycker på flera nivåer samtidigt.

Vem som får rösta – och varför det skiljer sig

Här finns en skillnad som det är lätt att missförstå, men som är värd att verkligen förstå. Reglerna för vem som får rösta är nämligen inte desamma i de tre valen.

För att rösta i riksdagsvalet krävs tre saker samtidigt: att man är svensk medborgare, att man har fyllt 18 år senast på valdagen och att man är eller har varit folkbokförd i Sverige. Tanken bakom medborgarskapskravet är att det är medborgarna som tillsammans bestämmer vilka lagar som ska gälla för hela landet.

I kommun- och regionvalen är reglerna däremot vidare, eftersom de bygger på var man bor snarare än på vilket pass man har. Den som är medborgare i ett annat EU-land, eller i Norge eller Island, får rösta i dessa val så snart hon eller han är folkbokförd i en svensk kommun. Den som kommer från ett land utanför den kretsen får rösta i kommun- och regionvalen om hon eller han har varit

folkbokförd i Sverige i tre år i följd före valdagen. Bakom denna ordning ligger en enkel tanke: den som lever och verkar i en kommun påverkas av de beslut som fattas där, och bör därför också kunna vara med och bestämma om dem. För många nyanlända är just denna lokala rösträtt det första tillfället att delta i den svenska demokratin.

En rättighet, inte en plikt

Att rösta kostar ingenting, och rösten är hemlig. Ingen har rätt att kräva att få veta hur du har röstat, och du behöver aldrig berätta det för någon. Den som inte har möjlighet att rösta på själva valdagen kan dessutom förtidsrösta under veckorna innan, exempelvis på ett bibliotek.

Samtidigt är det viktigt att förstå att rösträtten i Sverige är just en rättighet och inte en plikt. Till skillnad från i en del andra länder finns det ingen lag som tvingar någon att rösta, och den som avstår drabbas inte av något straff. Att det ändå är många som väljer att rösta brukar förklaras med att de ser det som ett sätt att ta ansvar och vara med och forma det samhälle de lever i. Den som lägger sin röst påverkar, om än med en liten del, vilken riktning landet, regionen och den egna kommunen ska ta de kommande fyra åren.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
vallokal	platsen dit man går för att rösta på valdagen
ordinarie	det som sker enligt den vanliga, bestämda ordningen
Valmyndigheten	den myndighet som ansvarar för att valen genomförs
fördela	att dela upp något mellan flera, här makten
ledamot	en person som är invald i riksdagen
stifta lagar	att besluta om nya lagar
kollektivtrafik	gemensamma transporter som buss, tåg och spårvagn
väljare	en person som röstar i ett val
medborgare	en person som rättsligt tillhör ett land
folkbokförd	officiellt registrerad som boende i Sverige
i följd	flera år efter varandra, utan avbrott
nyanländ	en person som nyligen har kommit till ett land
förtidsrösta	att rösta innan själva valdagen
plikt	något man är tvungen att göra
avstå	att låta bli att göra något

Läsförståelsefrågor

- Varför hålls valet just en bestämd söndag i september?
 - För att vädret brukar vara fint då.
 - För att vallagen pekar ut en fast valdag på hösten, så att alla vet i förväg när det är val.
 - För att Valmyndigheten väljer en ny dag varje gång.
- Vad menar texten med att rösten kan vara "ett finmaskigt verktyg"?
 - Att man bara får rösta på små partier.
 - Att man kan uttrycka vad man tycker på flera nivåer genom att rösta olika i de tre valen.
 - Att rösten räknas tre gånger om.
- Vilket krav gäller i riksdagsvalet men inte i kommunvalet?
 - Att man har fyllt 18 år.
 - Att man är svensk medborgare.
 - Att man är folkbokförd någonstans i Sverige.
- Vad är huvudtanken bakom att man får rösta i kommunvalet utan att vara svensk medborgare?
 - Att kommunerna behöver så många röster som möjligt.
 - Att den som bor och lever i en kommun påverkas av besluten och därför bör få vara med och bestämma.
 - Att medborgarskap inte spelar någon roll i Sverige.
- Vad betyder det att rösträtten är "en rättighet, inte en plikt"?
 - Att man får rösta om man vill, men ingen tvingas och ingen straffas för att avstå.
 - Att bara vissa utvalda personer får rösta.
 - Att man måste rösta men inte behöver betala för det.
- Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 - Det är gratis att rösta.
 - Den som inte röstar får böta.
 - Man kan rösta redan innan valdagen.
- Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 - Riksdagen har 349 ledamöter.
 - Regionen ansvarar bland annat för sjukvården och kollektivtrafiken.
 - Man måste rösta på samma parti i alla tre valen.
 - Valdeltagandet är högre i Sverige än i grannländerna.
- En person som är medborgare i ett land utanför EU har varit folkbokförd i Sverige i två år när det är val. I vilka val får hon rösta, och i vilka inte? Förklara med stöd i texten.

9. Texten säger att makten är “fördelad på olika nivåer”. Förklara med egna ord vad det innebär och ge exempel från texten.
10. Varför kan man säga att den lokala rösträtten är särskilt viktig för många nyanlända? Resonera utifrån texten.
11. Texten beskriver noga skillnaden mellan riksdagsval och kommun-/regionval. Varför tror du att den lägger så stor vikt vid just den skillnaden? Motivera ditt svar.
12. Sista stycket säger att den som röstar påverkar “om än med en liten del”. Vad tror du att texten vill säga med de orden? Tolka och motivera.

Diskussionsfrågor

- Texten beskriver tre nivåer: riksdag, region och kommun. Vilken tror du att människor lägger mest märke till i sin vardag, och varför?
- Vad tänker du om att rösträtten i kommun- och regionval bygger på var man bor i stället för på medborgarskap? Vilka argument finns för och emot?
- I Sverige är det frivilligt att rösta, medan en del länder har röstplikt med straff för den som avstår. Vilket system tycker du är mest rättvist, och hur tänker du då?
- Att rösten är hemlig ses som en viktig princip i en demokrati. Varför tror du att det är så betydelsefullt att ingen får veta hur du röstar?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om vad demokrati och rätten att rösta betyder för dig. Jämför gärna med hur det fungerade där du växte upp, och avsluta med vad du själv tycker är viktigast med att få vara med och bestämma.